

в рамки існуючих поглядів та оцінок. Це викликало невдоволення старших колег, критику, згортання деяких проектів (як це відбулося з підготовкою до видання праць Ф. Колесси). Та навіть ці прикрі сторінки її творчої біографії є ще одним підтвердженням того, що Софія Грица є типовим лідером наукової школи, причому школи «сучасної», що поєднує розробку прогресивних теоретичних напрямів і методик з підготовкою молодого покоління вчених.

1. Гасилов В. Научная школа — феномен и исследовательская программа науковедения // Школы в науке. — М., 1977.
2. Штайнер Г. Связь социального и познавательного факторов в творческой деятельности научных школ // Школы в науке. — М., 1977.
3. Грица С. Бібліографічний покажчик наукових праць / Упорядник О. Юзефчик. — К., 2002.
4. Грица С. Категорія парадигми у вивченні варіаційної специфіки фольклору // Грица С. Фольклор у просторі та часі. — Тернопіль, 2000.

5. Грица С. Мелос української народної епіки. — К., 1979.
6. Мацієвський І. До внеску Софії Грици в українське етномузикознавство // Парадигматика фольклору. — К.; Тернопіль, 2002.
7. Грица С. Предмет усної народної творчості. Напрями і методи дослідження // Грица С. Фольклор у просторі та часі. — Тернопіль, 2000.
8. Хай М. Софія Грица — теоретик і дослідник української музично-пісенної епіки // Парадигматика фольклору. — К.; Тернопіль, 2002.
9. Іваницький А. Софія Йосипівна Грица (Слово про вчителя) // Парадигматика фольклору. — К.; Тернопіль, 2002.
10. Грица С. Народная песня не стареет // Сов. музыка. — 1976. — № 11.
11. Удовик С. Глобализация: семиотические подходы. — М.; К., 2002.
12. Грица С. В ім'я збереження фольклору // Грица С. Фольклор у просторі та часі. — Тернопіль, 2002.

The article is dedicated to Sophia Hrytsa's rich activity in the fields of folkloristics, musicology, culturology, sociology. The authors prove that Sophia Hrytsa is a leader of structural and typological school in the Ukrainian ethnic musicology as well as a founder of new trends and methods in this sphere.

НАРОДНОПІСЕННІ ДІАЛЕКТИ СУМЩИНИ (досвід мелоареалогічного дослідження)

Олена ГОНЧАРЕНКО

Одним із перспективних напрямків сучасної етномузикології є мелоареалогія, основні завдання якої — вивчення явищ традиційної музичної культури в географічному аспекті, окреслення ареалів поширення певних стильових ознак, створення на цій основі атласу музичних діалектів. Особливий інтерес для мелоареалогічних досліджень становлять пограниччя різних національних культур. До таких належить північний схід України, а саме — територія сучасної Сумщини, що має специфічну історію заселення та культурного розвитку.

Окrajнне розташування Сумської області, землі якої багаторазово перерозподілялися між різними державами, її тривалі контакти з сусідніми етносами суттєво вплинули на формування етнокультурного ландшафту регіону:

тут утворилася значна кількість компактних діалектних зон зі своїми етнографічними особливостями, специфікою вимови, обрядово-пісенним репертуаром, музичною стилістикою.

Проте справі дослідження музичного фольклору Сумщини й досі не приділено належної уваги¹. Це стосується як накопичення та публікації емпіричного матеріалу, так і його наукового опрацювання². Тривалий час вивчаючи пісенний фольклор регіону безпосередньо в терені³, автор у даній статті подає свої спостереження та напрацювання в цьому напрямку. На основі аналізу місцевих матеріалів⁴ описано відомі на Сумщині народнопісенні стилі, зроблено спробу намітити обриси діалектного районування терену⁵. Базою для цього послужили найбільш архаїчні жанрові

шари, пов'язані з давніми календарними і родинними обрядами.

НАСПИВИ КАЛЕНДАРНОГО ЦИКЛУ (карта 1)

Зимові пісні — **колядки та щедрівки** — зустрічаються майже скрізь, тому на карту не нанесено конкретні місця їх фіксації. Відзначимо більшу їх популярність у центрально-південних районах, тоді як на Поліссі й особливо на Путивльщині зимово-новорічні жанри згадуються значно рідше (можливо, через домінування тут масляничної обрядовості та пісень). У межиріччі Сейму та Клевені зафіксовано кілька російських коляд — з приспівом «Віноградъ» у с. Ліново Путивльського району, та «кальодка про зайку»: звичай «зайкати» на Різдво існував у селах Бруски Путивльського та Шалигіне Глухівського району (прикл. 1)⁶.

Весняно-літні жанри представлені на території області нерівномірно. Найбільша їх концентрація спостерігається в північній частині — Подесенні та Путивльському Посейм'ї. Це насамперед **веснянки, жнивварські, троїцькі** у Ямпільському, Середино-Будському районах. До рідкісних знахідок належить **русальна** пісня з с. Глазове Шосткинського району (прикл. 2). **Троїцький** репертуар характерний також для російських поселень Путивльщини, Глухівщини та Велико-Писарівського району — саме тут фіксується обряд водіння «кукушки/кокушки» і пісні до нього (прикл. 3).

На зазначених територіях поширені також пісні **масляничного** циклу, не характерні для інших регіонів України.

Щодо святкування **Купала**, збереглася лише інформація про обряди, пісень залишилося дуже мало, поодинокі зразки фіксуються південніше р. Івотка.

Дещо вирізняється календарний репертуар нижнього Посейм'я — Крелевецького, Коротопського районів — зони, перехідної від Полісся до Лісостепу⁷. Тут немає троїцьких обрядів та пісень, натомість зустрічаються **купальські**, досить розвинений **колядно-щедрувальний** цикл⁸.

У Слобідській частині Сумщини найбільш поширені з-поміж календарних пісень зимового циклу: мирські та церковні **коляди, щедрівки**. Рідше трапляються **веснянки, купальсько-петрівчані** пісні⁹. **Жнивварський** і особливо **троїцький** репертуар дуже обмежений: фіксуються поодинокі зразки, а частіше — лише згадки про колишнє їх існування. Серед них — троїцька пісня з с. Ясенове Охтирського р-ну, яка виконувалась під час обходу полів з березою (прикл. 4).

З календарного репертуару Посулля привертають увагу **петрівки** з характерним для Полтавщини діалогічним заспівом, розспівно-рубатною мелодикою. У селах Піски, Волошнівка, Ярошівка Роменського району зафіксовано специфічний фактурно-регістровий прийом — підголосок-«тончик» (прикл. 5). Досить популярні тут **веснянки-дражнилки** коломийкової форми, відомі на Слобідщині та в Полтавщині.

Загалом у південній половині області календарні пісні трапляються лише зрідка, краще зберігся весільний репертуар, а в Сумському та Білопільському районах всі обрядові жанри представлені поодинокими записами.

НАСПИВИ ВЕСІЛЬНОГО ЦИКЛУ

Основні пісенні типи «сумського» весілля опишемо на рівні ритмокомпозицій та їх ареалів. У весільній мелотипології спираємося на класифікацію І. Клименко [10], використовуючи запропоновані в її роботі принципи кодування ритмомоделей.

Найуживанішими на Сумщині є наспиви силаборитмічних моделей < □ **53** > та < □ **6** >, відомі в усіх регіонах України та на прилеглих територіях сусідніх етносів.

Більшою щільністю в досліджуваному терені визначається ареал шестидольних форм. Основні композиційні види 6-дольників — тирада і трирядкова строфа — поширені майже повсюдно. Класична версія строфи на основі 6-дольника — 3-рядкова семантичної форми < 1.ААБ, 2.БВВ і т. д. > — базується на вторинному ритмоперіоді < ♪ 6³ > з вільносилабічним віршовим рядком довжиною 9–10 скла-

дів [13: с. 239–242, 269, 271; 14: с. 251–261]. Нестандартні строфічні версії¹⁰ — дворядкові, іноді з катеном, зафіксовано на лівобережжі Сейму (до верхів'їв р. Терн) у Конотопському та Буринському районах [13: с. 268, 269, 344, 356, 367], а також в с. Очкіно Серединобудського району. В російських селах Путивльщини популярна чотирирядкова строфа з ритмічним варіюванням модельного шестидольника < $\underline{\underline{6}}^4$ > (прикл. 6), вона зустрічається і на прилеглих територіях Глухівського, Буринського районів.

Тиради < $\square T6$ > переважно використовують 6-дольник орнаментальної та довільної стадії дроблення (код такого різновиду < $\underline{\underline{T6}}$ > [13: с. 240, 245–247]. Ямбічний відповідник цього типу — тирада < $\square T7_6$ > — в одиничних зразках зустрічається у Посуллі та на Слобідщині (див. [14: с. 217, 240, 241, 270]).

Привертає увагу те, що тип < $\square T6$ > жодного разу не був зафіксований в Конотопському районі та уздовж течії Псла (як і тиради моделі < $\square T53$ > на Конотопщині та в Посуллі нижче р. Ромен). Причиною цього може бути недостатня обстеженість названих територій, а можливе й інше пояснення.

Друге місце за поширеністю серед весільних ритмів займає модель < $\square 53$ > у композиціях тиради < $\square T53$ > [14: с. 200–202, 271–273], строфи < $\square C53^2$ > [14: с. 228–232], та в однорядковій формі з катеном < $\square K53^1$ > [13: с. 276; 14: с. 205]¹¹. Тиради вкривають на територію відносно рівномірно (за винятком згадуваних зон-пусток). Строфи та однорядкові версії в ареалогічному плані взаємодоповнюючі: строфи переважають у Посуллі, в течії Ворскли, у нечисленних зразках зустрічаються на півночі області (ближче до східного кордону); 1-рядкові композиції сконцентровано у Посейм'ї, Подесенні, а також трапляються уздовж течії Псла¹².

Наспиви ритмосхеми < $\square 557$ > поширені на більшості територій області, хоча не так послідовно, як попередні типи. Основний композиційний різновид — 2-рядкова строфа семантичної форми АА < $\square 557^2$ > [14: с.

223, 233–235, 263]. Ямбізований варіант такої строфи спостерігаємо в Охтирському та Тростянецькому районах (прикл. 7). Зустрічаються також однорядкові версії з катеном < $\square K557$ > — у Посейм'ї (Білопільський, Буринський, Конотопський р-ни) [13: с. 236, 245, 247], поодинокі зразки — у Путивльському, Шосткинському та Глухівському районах (прикл. 8).

Строфу типу < $\square 446^2$ > (спондеїчний відповідник < $\square 557$ >) зафіксовано поки що в єдиному варіанті в с. Ліново на Путивльщині.

Одиничні версії строфи < $\square 57^2$ > з с. Куземин Охтирського району [14: с. 213] та Ямне Великописарівського району [13: с. 276] «випадають» з місцевого типологічного контексту і потребують підтвердження.

На півночі Сумщини поширена гетерометрична строфа < $\square 53^2; 55_47$ > (Шосткинський, Серединобудський райони — прикл. 9)¹³. В с. Рожковичі Ямпільського району записано дольний відповідник цієї форми з варіантом < $\square 346$ > замість < $\square 446$ >, тобто < $\square 43^2; 346$ > (прикл. 10)¹⁴.

Ще одна пара споріднених ритмотипів — < $\square 443^2$ > та < $\square 5_45_43^2$ > — побутує виключно в північній частині області, причому спондеїчні версії зосереджені у прикордонній з Росією смузі (Путивльщина, Глухівщина, Ямпільщина), а ямбічні (прикл. 11) — на північному заході (Серединобудський, Шосткинський райони). Ритмічна варіація < $\square 444; 444$ > трапилася у Охтирському районі (записано автором від місцевої уродженки).

Однорядкова композиція < $\square 55$ > зустрічається в нижній течії Сейму (у Крелевецькому [16: с. 17], Буринському [13: с. 279] районах) та на Глухівщині.

На Сумщині трапляються також весільні мелотипи з приспівними елементами: слабічні форми < $55; P33,5$ >¹⁵ — с. Шалигіне Глухівського; < $44P4^2$ >, < $53; P53^2$ > — с. Ліново Путивльського району.

Деякі весільні пісні (переважно 4-дольники моторно-танцювального характеру) тяжіють до тонічної силаборитмічної системи — ці

зразки побутують у східних прикордонних з Росією районах області.

На основі викладеного та з урахуванням ладомелодичних, фактурно-виконавських, мовних особливостей (див. таблицю 1) окреслимо загальну картину поділу регіону за локальними співочими стилями (див. карту 2). Оскільки за наявними даними неможливо провести чіткі мелодіалектні кордони, намітимо **зони концен-трації** певних мелодіалектних явищ.

Територію Сумщини умовно поділимо на кілька локально-стильових зон. Ступінь прояву релевантних ознак кожної з них та визначеності їхніх меж неоднакова. Найвиразніше діалектні межі виявлені у північній частині області. Насамперед це стосується традиції литвинів (на карті — зона I), відмежованої з півдня руслом р. Івотка. Зі сходу до неї прилягає зона II, споріднена з попередньою мовними ознаками¹⁶, типом багатоголосся, вузькоамбітусним ладовим мисленням, проте відмінна за набором календарних жанрів та весільних ритмотипів, а також за способом кадансування. Такі стильові риси фіксуються у Ямпільському районі з південною межею по р. Свіса.

Нижче, аж до басейну Сейму включно (окрім прикордонних з Росією територій), пролягає широкий ареал чернігівсько-поліського говору української мови (зона III). Південні кордони цієї зони ще потребують уточнення. Окреслений стильовий масив неоднорідний (порівняймо хоча б відмінності традицій ліво- та правобережного Посейм'я), тому вимагає додатково виявлення субдіалектних меж. Відзначимо лише специфічну стильову зону, що виразно окреслюється в басейні р. Есмань (зона IV): вона займає ніби перехідні позиції,

маючи з оточуючими територіями спільні риси, й разом з тим відокремлюється з-поміж них за всім комплексом ознак (табл. 1).

Природними кордонами досить чітко відмежовано зону російської етномовної території в межиріччі Сейму і Клевені (V), але уточнення локалізації субдіалектних явищ в цій місцевості ще попереду.

Старовинні російські поселення також компактно розташовані у межиріччі Ворскли і Ворсклиці й далі на північ уздовж р. Пожня. Наріччя, особливості побуту (зокрема вбрання) жителів окресленої зони IX суттєво відмінні від попередньої (V), хоча обрядово-пісенний репертуар, його стилістика багато в чому подібні.

На південних теренах Сумщини через нестачу джерельних матеріалів не маємо чітко проведених міждіалектних меж, та з упевненістю констатуємо факт концентрованої локалізації диференційних діалектних явищ упродовж річок Ворскли (VIII) та Сули (VII), меншою мірою в течії Псла (VI).

Отже, можна стверджувати, що територія сучасної Сумщини є плацдармом перетину кількох відмінних мовно-культурних традицій, пов'язаних як у моноетнічних, так і міжетнічних межах, тобто становить типову перехідну зону¹⁷. У цьому плані обраний регіон відкриває перспективу цікавих досліджень не лише власне діалектних явищ, але й специфіки їх контактів, поширення, прогресивних чи регресивних тенденцій їх розвитку, співвідношення інтегративних та диференційних процесів тощо. Ці та інші аспекти є предметом спеціальних студій різних народознавчих дисциплін — етнології, фольклористики, діалектології та етнолінгвістики, етномузикології.

Нотні приклади

№ 1

Глухів: Шалигіне

Ой зай-ка, зай-ка, бе-ла-горь-ястай-ка. І-лі-ю ла-до, бе-ла-горь-ястай-ка.

№ 2

Шостка: Глазове

Сі-де-ла ру-сал-ка на бе-лай бе-рьо-зе.
Ой ра-на, ра-на, на бе-лай бе-рьо-о...Гу!

№ 3

Путівль: Ліново

Ко-ку-ш-ка ма-я ку-ста-ва-та, ой лі, ля-лі,
кус-та-ва-та, ой ля-льо-шу-н-кі.

№ 4

Охтирка: Ясенове

Ой не хи-ли-ся, та й бе-ре-зо-нь-ка, ще ж ти зе-ле-на-я.
Ще ж ти зе-ле-на-я..
Ой не жу-ри-ся, та й дів-чи-нонь-ка, ще ж ти мо-ло-да-я.

№ 5

Ромни: Волошнівка

перша $\text{♩} \approx 80$ *друга*

Ой ти Пе-тре, Пе - тре, ще й ти, Йва - не,

всі

по - ло-ви - на лі - (ги) - та вже не" - ма - є.

№ 6

Путівль: Бруски

$\text{♩} \approx 110$ *одна* *всі*

Ой ран - ня - я сва - ха Ой ран - ня - я сва - ха

па га - ро - ду ха - ді - ла, га - род га - ра - ді [ла]

№ 7

Охтирка: Ясенове

$\text{♩} \approx 216$ *одна* *всі* $\text{♩} \approx 56$

Ой чо - го зі - ма, чо - го хо - лод - на так ра - нона - ля га - еш?

Ой чо - го, зі - ма, чо - го хо - лод - на так ра - но на ля - га [еш]?

№ 8

Глухів: Шевченкове

Rubato $\text{♩} \approx 216$ *одна* *всі*

Вид-но Ма-не-чку по по-хо-до-ньки, що во-на си-ро-то[нька]. Гу!

Що во-на си - ро - то - нька...

всі Сти - ха сту па - є, тя - жко зі - тха - є. ма - тюн - ки не ма - є. Гу!

№ 9

С.-Буда: Очіно

Ой чи - є ж то ка - ні - кі пад тьом-ним ле-сам ста-я - лі,
да й ва - ди не п'ють, ка - пи - там б'ють, да - ро - жинь - ку чу[ють]. Гі!

№ 10

Ямпіль: Рожковичі

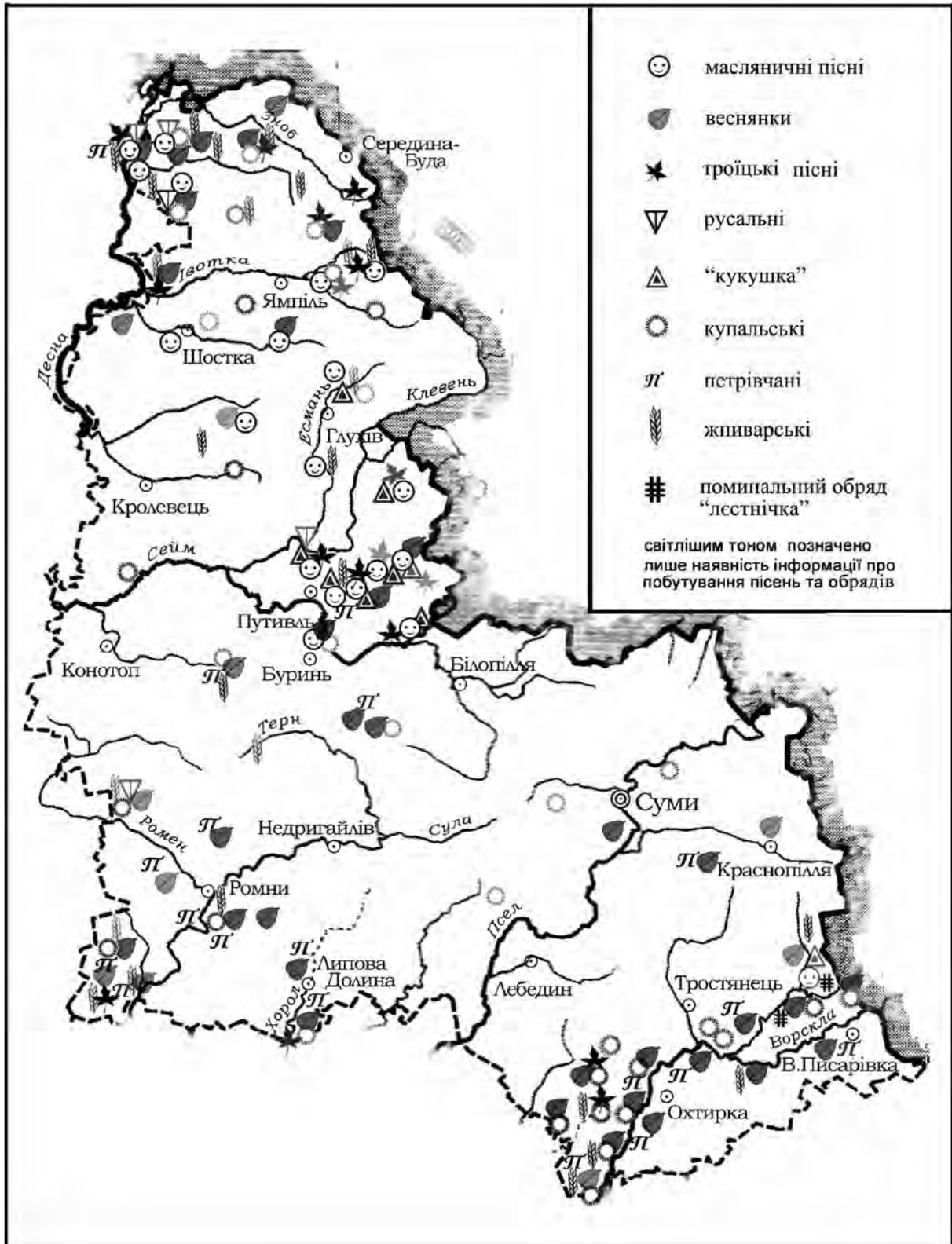
2. В ме - не ма - ті ні сь - ва - я,
ра - на сь - не - да - ть ні да - ла, сь -
не - дан - ня, а - бе - дан - ня
с па - лу - ді - н - ка - м ра - зам, с па - лу - ді - н - ка - м ра [зам].

№ 11

Шостка: Глазове

Як за - ржа-лі се - ри - є ко - ні й у по - ле,
Як за - ржа лі се - ри - є ко - ні й у по - ле. Гу!

Карта 1. Поширення календарних жанрів

Карта 2. Діалектні зони Сумщини

Таблиця 1. Локальні стилізові зони Сумщини

№ зони	Умовна назва зони	Адміністр. райони	Наріччя	Весняно-літні обрядові жанри	Весільні ритмотипи	Звукоряди	Фактура, тип кадансування
I	Литвини Сіверщина	С.-Буда, Шостка (північ)	риси давньоруськ. (рос.-укр.-білор.)	масляна, веснянки, русальні, жниво	♩ С6 ³ ; ♩ Т6; ♩ К53; ♩ Т53; □ 53 ² ; 557 □ 5 ₄ 3 (R)	терцеві	бурдон; гукання
II	північно-східна Сіверщина	Ямпіль, С.-Буда (схід)	риси давньоруськ. (рос.-укр.)	масляна, трійця	♩ С6 ³ ; ♩ Т6; ♩ С53 ² ; ♩ Т53; ♩ 43 ² /346; ♩ 443	терцеві	бурдон; нісхідне глісандування
III	нижнє Посейм'я	Конотоп, Кролевець, Буринь	укр. черніг.	купальські	♩ С6 ³ ; ♩ К6 ² ; □ 52; ♩ К53; □ К557 (rubato)	терцеві (+ субтони)	бурдон, терц.-гетероф.; гукання
IV	басейн Есмані	Глухів	укр. черніг.	масляна, веснянки	♩ С6 ⁴ ; ♩ Т6; ♩ Т53; □ 557 ²	терцеві	бурдонно-терцева; гукання
V	межір'я Сейм-Клевень	Путівль, Глухів	рос.	масляна, трійця (кокушка)	♩ С6 ⁴ ; ♩ Т6; ♩ С53 ² (R); ♩ Т53; □ 557 ² ; □ 446 ² (R)	секундові; терцево-квінтові	унісонно-гетероф., верхній бурдон; давня тришарова (з тончиком)
VI	Посуля	Ромни, Недригайків	укр. полтав.	веснянки, купальсько-петрівчані	♩ С6 ³ ; ♩ / □ Т6; □ С53 ² ; ♩ Т53; □ 557 ²	квінтово-секстові	терцево-гетерофонна, тончик
VII	Псел	Суми, Лебедин	укр.		♩ С6 ³ ; ♩ К53; □ 557 ²	терцево-квартові (+ субтони)	унісонно-гетерофонна; гукання
VIII	Ворскла (середня течія)	Охтирка, Тростянець	укр.	веснянки, купальсько-петрівчані, трійця	♩ С6 ³ ; □ / □ Т6; □ С53 ² ; ♩ Т53; □ 557 ² (ямб)	квінтово-секстові	гетерофонно-терцева
IX	басейн Ворсклиці	В.-Писарівка, Краснопілля	рос.	масляна, трійця (кукушка)	♩ С6 ²⁽³⁾ ; ♩ Т6; ♩ Т53; □ 557 ²	терцево-квінтові, трихорди у кварті	унісонно-гетерофонна

¹На відміну від студій з етнографії краю та народної словесної творчості, що розпочалися ще з кінця XVIII ст. Про історію розвитку фольклористичної думки на Сумщині див. [17].

²До нечисленних публікацій народних пісень належать збірники В. Дубравіна [13–14], П. Гнідича (без мелодій) [2], матеріали Сумського ОЦНТ [6; 7; 16; 19]. Проблема вивчення міжетнічних зв'язків у зонах україно-російського пограниччя присвячено переважно роботи російських авторів [1; 5; 18; 20]. Серед власне етномузикологічних досліджень, здійснених на теренах Сумської області, можна назвати дипломні роботи студентів Кафедри музичної фольклористики НМАУ ім. П. Чайковського [9; 12], присвячені вивченню конкретних пісенних типів.

³Експедиційна робота на території області здійснюється автором з початку 90-х.

⁴Переважно експедиційних аудіозаписів з власного фоноархіву автора, архівів Сумського ОЦНТ, ПНДЛ музичної етнографії НМАУ ім. П. Чайковського. При укладанні картосхем використовувались також дані опублікованих джерел [2; 6; 7; 13–16, 18; 19].

⁵Дослідження здійснене з використанням класичних та сучасних методів мелотипологічного аналізу та методики документального картографування (див. роботи К. Квітки, В. Гошовського, Б. Луканюка, І. Клименко).

⁶Приклади добиралися за принципом якнайширшого відтворення географії жанрів, типів, локальних стилів досліджуваного регіону.

⁷Про відмінність традиції нижнього Посейм'я від Сумського Подесення виразно свідчать мовні особливості. Діалект українських сіл Посейм'я наближається до чернігівсько-поліського говору, для якого характерна заміна ненаголошеного /i/ на /y/ — пудними, матюнок, пуд вечеранне, /u/ на /e/ — стречай, седи, під наголосом вживання /u/ замість /o/ — субитонька, додимоньку тощо.

Північна (самоназва «литвини») та північно-східна частини давньої Сіверщини зазнали впливу білоруських говорів, південноросійського наріччя. Тут часто вимовляють /я/ замість ненаголошеного /e/ або /i/ — сяло, лясок; /а/ замість /o/ — карова, паглянь, малада; характерне вживання дифтонгів, тверда вимова /ч/, /р/. Подібні та деякі інші особливості спостерігаються також у російськомовних селах Великописарівського району.

Розрізняються говірки в російських поселеннях на Путивльщині. Про горюнів, центром традиції яких є с. Ліново, Нова Слобода, див. [4]. Мігуни — місцева назва жителів с. Бунякіно за характерне пом'якшення «м» перед «и» — мі, умівається.

⁸Опис зимових обрядів та зразки пісень з Крелевеччини див. [16].

⁹Хоча у басейнах Ворскли та Сули весняно-літні жанри на карті позначені досить густо, вони представлені переважно поодинокими зразками (значну частину картографованих пісень взято з друківаних

джерел), тоді як у більшості сіл північних районів ці жанри часто побутують у кількох типових версіях.

¹⁰Про нестандартні композиції у весільних піснях Сумщини див. [3].

¹¹Розгляду модифікацій моделі < □ 53 > та їх локалізації на території Сумщини присвячена окрема розвідка автора: Гончаренко О. Весільні наспіви силаборитмічної моделі 5+3 на території Сумщини: мелоареалогія // Етномузика-4 — Львів (У друку)

¹²Кілька змішаних 1–2-рядкових версій з катеном < □ K53¹⁻² > трапились у верхній течії Ворскли та у Шосткинському районі.

¹³Тут зустрічаються жнивварські пісні однорядкової форми 557.

¹⁴Цей факт уточнює припущення І. Клименко, що форма < □ 43²; 446 > «належить лише прип'ятським поліщукам» [10: с. 143].

¹⁵Літерою Р (рефрен) позначено використання приспівних слів на зразок «ладо», «лялі» тощо.

¹⁶Характеристика та зональний поділ мовних діалектів у даній роботі базуються на результатах українських і російських досліджень [8; 20] та на власних спостереженнях автора.

¹⁷Детальніше див. 11: с. 137–138; 5.

1. Гиппиус Е. Проблемы ареального исследования традиционной русской песни в областях украинского и белорусского пограничья // Традиционное народное музыкальное искусство и современность: вопросы типологии. — М., 1982. — С. 5–13.
2. Гнідичъ П. Матеріали по народній словесности Полтавской губернии. Роменский уезд. — В. 1 Пісню обрядовая. — Полтава, 1915.
3. Гончаренко О. До питання про нестандартні композиційні утворення у весільних наспівах (мелоареалогічна розвідка на Сумському ґрунті) // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти: Зб. наукових праць. — Вип.19 — Харків, 2007 — С.316-329.
4. Горелов В. Горюны // Материалы и исследования по этнографии русского населения Европейской части СССР. — М., 1960 — С. 267–286.
5. Гусев В., Марченко Ю. Календарно-песенная культура Восточного Полесья (к проблеме межэтнических взаимосвязей) // Полісся: мова, культура, історія: Матер. Міжнар. конф. — К., 1995. — С. 343–348.
6. Дзвеніла пісня довкола Вольного міста. Народні традиції Великописарівщини (за матеріалами фольклорно-етнографічних досліджень) / упор. Н. Єфіменко, О. Гончаренко. — Суми, 2006.
7. Добрий вечір, Коляда (різдвяно-новорічні свята Крелевеччини) / упор. Н. Єфіменко, О. Гончаренко. — Суми, 2000
8. Жилко Ф. Говори української мови. — К., 1959.
9. Карапата О. Лівобережний тип купальських пісень. Особливості будови та територіального роз-

- повсюдження: дипл. робота — Каф. муз. фольклористики НМАУ ім. П. Чайковського. — К., 2005.
10. Клименко І. Ритмоструктурна систематика весільних мелодій українсько-білоруського мелоареалу // Проблеми етномузикології. — К., 2004. — В. 2. — С. 135–165.
 11. Коропниченко Г. Перехідна зона як об'єкт мелогеографії // Проблеми етномузикології. — К., 1998. — В. 1. — С. 137–166.
 12. Котельникова О. Шестидольна ритмоформула у весільних піснях українського Посейм'я: дипл. робота. — Каф. муз. фольклористики НМАУ ім. П. Чайковського. — К., 2006.
 13. Обрядові пісні Слобожанщини (Сумський регіон) / Фольклорні записи та упорядкування В. Дубравіна. — Суми, 2005.
 14. Пісні Сумщини / Фольклорні записи В. Дубравіна. — К., 1989.
 15. Пісні однієї родини / Фольклорні записи В. Дубравіна. — К., 1988.
 16. Просили батько і мати, і ми просимо (опис народного весільного обряду Крелевеччини) / упор. Єфіменко Н., Гончаренко О. — Суми, 2001
 17. П'ятаченко С. До народних джерел Сумщини (навч. посібник). — Суми, 2004.
 18. Савельєва Н. Региональная стилистика русской народной музыки. Русско-белорусско-украинское пограничье. — М., 2005.
 19. Свята та обряди Роменського району / упор. Коршак Т., Овчаренко Г. — Суми, 2000.
 20. Чижикова Л. Русско-украинское пограничье: история и судьбы традиционно-бытовой культуры. — М., 1988.

Джерела музичних прикладів.

1. Архів Сумського ОЦНТ: записи Т. Коршак — № 9, 10; О. Гончаренко, Н. Єфіменко — № 1, 2, 5, 6, 8, 11.
 2. Фоноархів автора: польові записи О. Гончаренко — № 3, 4, 7.
- Всі нотації виконано автором статті.

In the traditional song culture in the north-east of Ukraine (modern Sumska region) many contrast local styles were formed. The author of the article created maps of calendar and ritual genres and wedding rhythmical types, she described musical dialects, explicated areas of their localization, defined lines of dissociation or diffusive zones of styles crossing.

ПРОБЛЕМЫ ЭТНИЧЕСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ И ИХ ОТРАЖЕНИЕ В СОВРЕМЕННОМ КРЫМСКОТАТАРСКОМ МИФЕ

Ольга ВИНОГРАДОВА

1. Социокультурные задачи крымских татар в Крыму

Нет единого мнения в понимании учеными топонима *Крым*. В. Смирнов в своей книге «Крымское ханство под властью Оттоманской порты» называет варианты этимологии этого названия, предлагаемые разными учеными. Здесь фигурируют и арабское *керем* — благодать; и караимское *хырым* — подарок; и крымскотатарские *хырым* — поражение, и *хырымлар* — возвышенность. И, наконец, вариант, который ему кажется подходящим: чагатайское и крымскотатарское *кырым* — ров. Имелся в виду ров, окружающий Солхат. Смирнов еще застал его следы.

Но споры о топониме продолжаются и поныне, что симптоматично. Так все-таки ров

или возвышенность? Благодать или поражение? От себя мы добавим: восток или запад? Поиски корней названия полуострова (которые и сейчас продолжаются) вполне созвучны поискам идентичности, которыми занят сейчас крымскотатарский этнос.

Понятие культурного возрождения у этнологов и антропологов сейчас не в моде. Эта романтическая метафора не точна. Но как же назвать духовную деятельность, направленную на интеллектуальную консолидацию этноса, на реконструкцию его культурных традиций? Пусть пока будет возрождение.

После пятидесятилетнего отсутствия, после ссылки, сначала потерявшие автономию, в которой играли ведущую роль, понесшие огромные «живые потери», затем в значительной степени утерявшие родной язык, татары